

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA KICHIK BEZNIS VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA OMILLARNING IQTISODIY TAHLILI

Muminov Fazliddin Shoymardonovich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti,

“Iqtisodiyot” kafedrası dotsenti

E-mail: mfazliddin312@gmail.com

Annotatsiya

Kambag'allikni qisqartirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish asosida kambag'allikni qisqartirishning tahlili va modellari iqtisodiy o'sishni, ijtimoiy barqarorlikni va davlatning iqtisodiy siyosatini kuchaytirish maqsadida amalga oshiriladi. Ushbu tahlil va modellarda bir nechta asosiy yondashuvlar mavjud. Quyida kambag'allikni qisqartirish va o'rta biznesni rivojlantirishga oid asosiy yondashuvlar va modellarga qisqacha to'xtalamiz. Kambag'allikka qarshi kurashishda davlat tomonidan turli yordam va subsidiya dasturlari, shuningdek, ijtimoiy himoya tizimlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu dasturlar ko'pincha daromadi past bo'lgan oilalarga ma'lum mablag'lar yoki xizmatlar ko'rsatishni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, biznes rejalashtirish, ijtimoiy tadbirkorlik, barqaror rivojlanish, biznes modeli, iqtisodiy o'sish, ish o'rinlari yaratish, innovatsion biznes modellar, barqaror biznes rivojlanishi, mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, biznes-inkubatsiya, biznes-akseleratsiya.

Аннотация

Анализ и разработка моделей сокращения бедности, основанных на развитии малого бизнеса и частного предпринимательства, проводятся в целях укрепления экономического роста, социальной стабильности и экономической политики государства. В этих анализах и моделях выделяется несколько основных подходов. Ниже мы кратко рассмотрим основные подходы и модели, связанные с сокращением бедности и развитием среднего бизнеса. В борьбе с бедностью большое значение имеют различные государственные программы помощи и субсидирования, а также развитие систем социальной защиты. Эти программы часто предполагают предоставление определённых средств или услуг малообеспеченным семьям.

Ключевые слова: Малый бизнес, частное предпринимательство, бизнес-планирование, социальное предпринимательство, устойчивое развитие, бизнес-модель, экономический рост, создание рабочих мест, инновационные бизнес-модели, устойчивое развитие бизнеса, местное экономическое развитие, поддержка предпринимательства, бизнес-инкубирование, ускорение бизнеса.

Abstract

Poverty reduction analysis and models based on the development of small business and private entrepreneurship are carried out in order to strengthen economic growth, social stability and economic policy of the state. There are several main

approaches in these analyses and models. Below we will briefly touch on the main approaches and models related to poverty reduction and the development of medium-sized businesses. In the fight against poverty, various state assistance and subsidy programs, as well as the development of social protection systems, are of great importance. These programs often involve the provision of certain funds or services to low-income families.

Keywords: Small business, private entrepreneurship, business planning, social entrepreneurship, sustainable development, business model, economic growth, job creation, innovative business models, sustainable business development, local economic development, entrepreneurship support, business incubation, business acceleration.

KIRISH

Kambag'allikni qisqartirishning uzoq muddatli modelida ta'lim va kasb-hunar o'qitishning o'rni katta. Odamlarni malakali ishchi kuchiga aylantirish, ularning ish topish imkoniyatlarini oshiradi va ularning daromad darajasini yaxshilaydi. Kambag'allikka qarshi kurashishda mikro kredit tizimlari, kichik va o'rta bizneslarga qarz berish orqali ishlashadi. Bu model, ayniqsa, qishloq joylarida kichik tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash uchun samarali bo'ladi. Yashash sharoitlarini yaxshilash (masalan, uy-joy qurish, sanitariya sharoitlarini yaxshilash, suv ta'minoti) ham kambag'allikni qisqartirishning muhim qismi hisoblanadi. O'rta biznesni rivojlantirish davlat va xususiy sektor tomonidan kichik va o'rta bizneslar uchun kreditlar, subvensiyalar, maslahat xizmatlari va boshqa qo'llab-quvvatlovchi mexanizmlar joriy etilishi o'rta biznesning rivojlanishiga yordam beradi. O'rta biznesni innovatsion texnologiyalar, raqamli platformalar va avtomatlashtirish yordamida rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishga imkon yaratadi. O'rta bizneslar uchun yangi bozorlarga kirish va turli xil mahsulot yoki xizmatlarni taklif etish orqali diversifikatsiya qilish samarali rivojlanish strategiyasiga aylanadi.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 12-iyundagi PF-93-sonli Kambag'allikni qisqartirishda tadbirkorlik subyektlari bilan o'zaro manfaatli hamkorlik o'rnatishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida "Qashqadaryo viloyatida kambag'allikni qisqartirishni ekonometrik modellashtirish" maqolasida kambag'allikni qisqartirishni hamda mahallabay ishlash tizimi asosida aholi turmush darajasini yanada rivojlantirishda amalga oshirilgan ishlarni statistik tahlili (Mo'minov Fazliddin). Abdurahmonov, Arabov va Xolmuxamedovlarning fikricha "Qashshoqlik tushunchasi aholi guruhlarining shunday ahvolini tavsiflaydiki, ushbu jamiyatdagi oqilona minimumga muvofiq bo'lgan farovonlik darajasiga erishish mumkin bo'lmaydi". Kichik va o'rta biznesning qashshoqlik muammosini hal qilishiga xalaqit beradigan ko'plab omillar, jumladan, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati yo'qligi (Ferdusi), infratuzilmaning yetarli emasligi, cheklangan bozor, biznes boshqaruvining yetarli darajada (Geremewe).

METODOLOGIYA

Tadqiqotning asosiy maqsadi kambag'allikni qisqartirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning roli va uning samaradorligini baholash, o'rta biznesni rivojlantirishning kambag'allikka ta'sirini aniqlash. Kambag'allikni qisqartirishda samarali bo'lgan o'rta biznes strategiyalarini tahlil qilish. Tadqiqotning asosiy ma'lumot manbalari sifatida Qashqadaryo viloyati Statistika agentligi, Mehnat va bandlik vazirligi hisobotlari hamda ilmiy maqolalar bazasi ishlatildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'rta biznes iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Kambag'allikni qisqartirishda o'rta biznesni rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar va ularning tahlili quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1-jadval.

Qashqadaryo viloyati Mahallabay tizimida tashkil etilgan kichik sanoat korxonalari hisobida tashkil etilgan yangi ish o'rinlari soni va ularga ta'sir etuvchi omillar¹.

Yillar	Mahallabay tizimida tashkil etilgan yangi ish o'rinlari soni, (ming kishi)	Mahallabay tizimida tashkil etilgan kichik sanoat korxonalari soni, birlikda	Kichik biznes subyektlari soni, (ming kishi)	Tashkil etilgan yakka tartibdagi tadbirkorlar soni, (ming kishi)	Jami ishsizlar soni, (ming kishi)	Ishsizlik darajasi, foizda	Ishsizlik darajasi yuqori mahallar soni, birlikda
№	Y	X1	X2	X3	X4		
2011	125,1	333	11,48	5,88	59,3	5,8	175
2012	128,96	357	11,84	6,06	56,2	5,3	172
2013	132,9	401	12,20	6,25	58,3	5,3	171
2014	137,1	464	12,58	6,44	58,3	5,2	171
2015	141,3	530	12,97	6,64	64	5,5	167
2016	145,4	592	13,25	6,85	66,1	5,5	166
2017	150,2	675	13,79	7,06	66,1	5,3	165
2018	154,8	773	14,35	7,27	78,6	6,1	182
2019	159,6	915	16,22	7,50	130,0	9,7	176
2020	164,5	1061	20,30	7,73	125,3	9,3	170
2021	169,6	1184	25,30	7,97	147,7	11,1	162
2022	174,9	1384	31,15	8,22	137	10,2	143
2023	257,03	1660	36,42	8,33	130,6	9,3	130
2024	421,1	1859	27,98	7,66	96,6	7,3	112

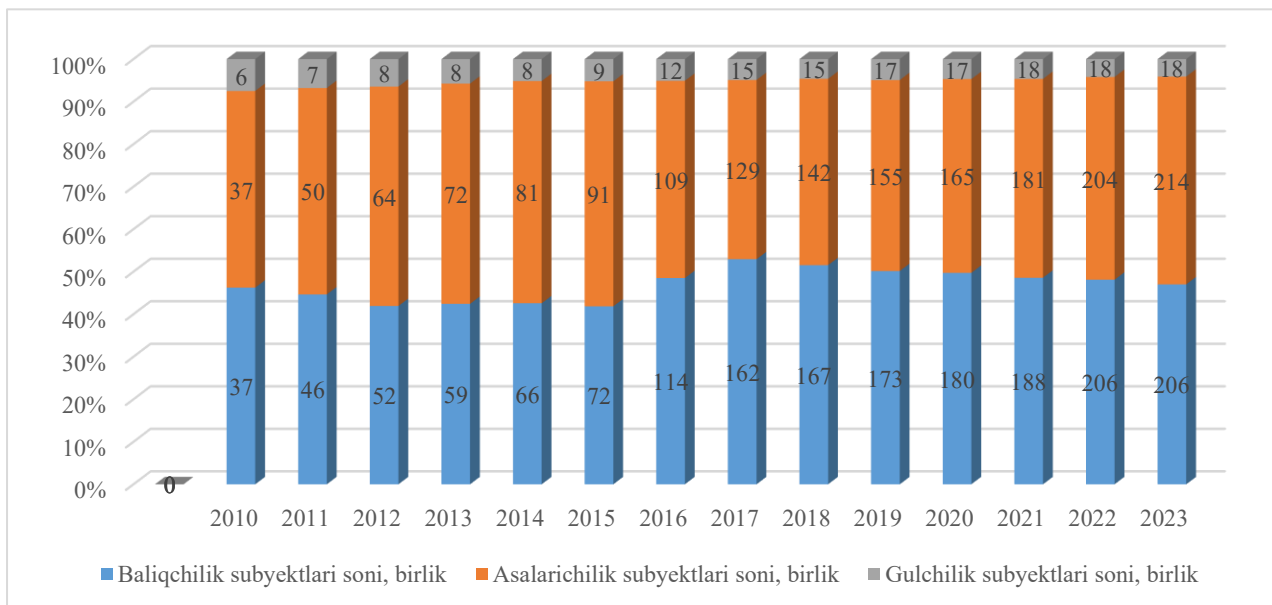
Biznes-inkubatsiya — bu yangi boshlovchi tadbirkorlar yoki startaplar uchun ko'mak beradigan tizimdir. Inkubatsiya dasturlari ko'pincha uzoq muddatli (6 oydan 3 yilgacha) bo'ladi, chunki ular biznesni poydevorida shakllantirishga va mustahkamlashga qaratilgan. Akseleratsiya — bu biznesni tezroq rivojlantirish uchun mo'ljallangan dastur bo'lib, u ko'proq o'sish bosqichidagi kompaniyalarga yo'naltirilgan. Akseleratsiya dasturlari qisqa muddatli (odatda 3-6 oy) bo'ladi, chunki ular korxonaning tez o'sishiga yordam beradi va investorlar bilan aloqalar o'rnatishga

¹ O'rganishlar natijasida muallif ishlanmasi

yo'naltirilgan. Biznes-inkubatsiya va akseleratsiya dasturlari tadbirkorlarni va startaplarni o'z bizneslarini muvaffaqiyatli boshlash va rivojlantirish uchun zarur bo'lgan resurslar bilan ta'minlaydi(1-jadval).

O'zbekiston 2026 yilgacha kambag'allik darajasini ikki baravar qisqartirishni rejalashtirmoqda. 2026 yilgacha kambag'allikni ikki baravar qisqartirish, barqaror yuqori va inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining asosiy maqsadlaridan biri ekanini ta'kidladi. Buning uchun quyidagilar rejalashtirilgan:

Iqtisodiy taraqqiyot vazirligi rahbari jahon bankining O'zbekiston bilan 2022–2026 yillarga mo'ljallangan yangi hamkorlik dasturini olqishladi. u uchta strategik maqsadga qaratilgan: xususiy sektorni rivojlantirish orqali sifatli inklyuziv ishchi o'rinlarini yaratish; inson kapitalini rivojlantirish va kambag'allikni qisqartirish; yashil rivojlanish orqali aholi turmush tarzini yaxshilash va barqaror iqtisodiy rivojlanish oshirish. o'zbekistonda bir oyda kishi boshiga minimal iste'mol xarajatlari 498 ming (kuniga 16,3 ming) so'mni tashkil etadi. ushbu ko'rsatkich mamlakatdagi kambag'allik chegarasini aniqlash uchun ishlatiladi. hozirgi kunda mamlakatda rasman ish bilan band bo'lmagan 1 million 400 mingga yaqin ayollar va yoshlar bor. xotin-qizlar o'rtasida ishsizlik darajasi 13 foiz, yoshlarda esa 15 foizni tashkil etmoqda. farg'ona, samarqand, andijon, qashqadaryo va toshkent viloyatlarida bu ko'rsatkich yuqori. shu bilan birga, bugungi kunda qurilishda 104 ming, kommunal sohada 71 ming, xizmat ko'rsatish sohasida 68 ming, yengil sanoatda 46 ming nafar mutaxassisga ehtiyoj mavjud. oilaviy tadbirkorlik dasturlari doirasidagi mablag'larning 70 foizi kambag'al aholiga ish o'rni yaratishni nazarda tutuvchi kichik va o'rta biznes loyihalariga yo'naltirilishi belgilandi. shuningdek, kambag'al kishini ishga olgan korxonalarga bank kreditlari bo'yicha qulayliklar berilishi aytiladi.

1-rasm. Qashqadaryo viloyati hududi bo'yicha kichik tadbirkorlik ko'rsatkichlari¹.

¹ Muallif ishlanmasi

Bu soha davlat tomonidan chuqur qo'llab-quvvatlanmoqda. Jumladan, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish maqsadida yiliga 13 trillion so'm kredit va 1,5 trillion so'm subsidiya ajratilmoqda. Buning natijasida 2022 yili 1 million, joriy yilning birinchi choragida 210 ming aholini kambag'allikdan chiqarishga erishildi. Ehtiyojmand aholini aniqlashning mamlakatimizda yaratilgan va yuqori samaradorligi tegishli xalqaro tashkilotlar tomonidan e'tirof etilgan tizimlari – "Temir daftar", "Yoshlar daftari" va "Ayollar daftari" hamda 2023 yilda yangi joriy etilgan "Ijtimoiy himoya reyestri" orqali 2 million 300 ming oila, xotin-qizlar, yolg'iz keksalar va nogironligi bo'lgan aholi moddiy yordam bilan to'la qamrab olindi. Prezidentimiz yig'ilishda kambag'allikni qisqartirish bo'yicha Xitoy tajribasini o'rganish masalasiga alohida e'tibor qaratish zarurligini ta'kidladi. Davlatimiz rahbari joriy yilning 10 may kuni kambag'allikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlash bo'yicha tayyorlangan chora-tadbirlar bilan tanishish chog'ida ham bu haqda aytgan edi. O'tgan davr mobaynida shu maqsadda Xitoydan tajribali ekspertlar jalb etildi, mutasaddi idoralar vakillari Xitoyga borib, masala qay tartibda amalga oshirilganini ko'rib keldi. Kambag'allikni kamaytirishda nima uchun Xitoy tajribasidan foydalanmoqchi ekanimiz ko'pchilikni qiziqtirishi tabiiy. E'tibor qarating: 1978 yilda Xitoy aholisining 97,5 foizi kambag'al bo'lgan. 2019 yilga kelib kambag'allar ulushi 0,4 foizga tushgan, 2021 yilda esa umuman kambag'al qolmagan. Kambag'allikni tugatishning Xitoy usulida ikki omil asosiy rol o'ynagan. Ya'ni iqtisodiyotni jadal rivojlantirish orqali kambag'allikni qisqartirish hamda unga qarshi kurashning manzilli strategiyasi ishlab chiqilib, izchillik bilan amalga oshirilgan. Kambag'allarning asosiy qismi qishloqda istiqomat qilgani uchun dastlab agrar sohani jadal rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Qishloq xo'jaligida 1 foiz o'sish qishloqlarda kambag'allikni 1,4 foiz qisqartira boshlagan¹.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish kambag'allikni qisqartirishda samarali vosita bo'lishi mumkin. Innovatsion, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlardan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rag'batlantirish orqali barqaror rivojlanish, ish o'rinlarini yaratish va daromadlarni taqsimlash mumkin. Iqtisodiy tahlil va modellar yordamida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyatini oshirish va bu sohadagi to'siqlarni bartaraf etish uchun strategiyalar ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, kichik va o'rta biznesning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini tushunish, turli mintaqalarda kambag'allikni kamaytirishning eng yaxshi yo'llarini ko'rsatadi. Bu modellar, ayniqsa, ijtimoiy mas'uliyatni o'zida mujassam etgan korxonalarning rivojlanishiga yordam beradi, shu bilan birga kambag'allikni qisqartirishda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni saqlashga hissa qo'shadi.

Tadbirkorlikni keng rivojlantirish orqali mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy yuksalish darajasini yanada jadallashtirish imkoniyatini yaratadi. Bu esa, o'z navbatida, kambag'allikni keskin kamaytirish va yuz minglab yangi ish o'rinlari

¹ https://www.uzbekistan.org.ua/uz/107-yangiliklar_/6494-kambag-allikni-qisqartirish-va-aholi-bandligini-ta-minlashning-yangi-bosqichi-erishilgan-natijalar-va-mavjud-muammolar.html

yaratish hamda aholi turmush darajasini oshirish uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi. Bularni to'g'ri yo'lga qo'yish orqali mamlakatda kambag'allikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlash, ularning ijtimoiy ahvolini yaxshilash va to'g'ri daromad taqsimotini yo'lga qo'yish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 12-iyun PF-93-son "Kambag'allikni qisqartirishda tadbirkorlik subyektlari bilan o'zaro manfaatli hamkorlik o'rnatishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni <https://lex.uz/uz/docs/-6493069>

2. O'zbekiston Respublikasining 2024-yil 2-aprel O'RQ-923-son "Kambag'allikni qisqartirishda tadbirkorlik subyektlari bilan o'zaro manfaatli hamkorlik o'rnatishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilanganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonuni <https://lex.uz/en/docs/-6862165>

3. Jamshid Qo'chqorov — kambag'allik qanday qilib ikki baravar qisqartirilishi haqida <https://www.gazeta.uz/oz/2022/05/26/poverty>.

4. "Маҳаллабай ишлаш тизими асосида аҳоли турмуш даражасини оширишни эконометрик моделлаштиришнинг илмий-назарий асослари" maqola. Ф.Мўминов, Иқтисодиёт ва педагогика университети, "Иқтисодиёт" кафедраси доценти в.б.

5. Muminov Fazliddin University of Economics and Pedagogy, Senior lecturer, Uzbekistan mfazliddin312@gmail.com

6. Қашқадарё вилоятида камбағалликни қисқартиришни эконометрик моделлаштириш Ф.Муминов Иқтисодиёт ва педагогика университети ORCID: 0009-0008-1126-0824.

7. Hududlarda mahallabay ishlash tizimi asosida aholi turmush darajasini oshirishni ekonometrik modellashtirish Muminov Fazliddin Shoymardonovich Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

8. Муминов Фазлиддин Шоймардонович Иқтисодиёт ва педагогика университети, "Умумметодологик фанлар" кафедраси катта ўқитувчиси, Ўзбекистон. Қашқадарё вилоятида камбағалликни қисқартириш бўйича амалга оширилаётган ишлар натижадорлиги.